

ח' אשל וד' עמית, מערות המפלט מתקופת מרד בר-כוכבא

Review by: שמעון דר

Zion / ציון, Vol. א (תשס"א), pp. 107-108

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70040706>

Accessed: 28/11/2011 07:50

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

חנן אשל ודוד עמית, מערות המפלט מתקופת מרד בר-כוכבא, ארץ – אוניברסיטת תל-אביב, החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה, המכללה האקדמית יהודה ושומרון ופרסומי פרויקט ירושלים, תל אביב תשנ"ט, 241 עמ'

מאז התגלו התגליות הדרמטיות במערות מדבר יהודה ועד שנמצאו עדויות ארכיאולוגיות ואפיגרפיות מתקופת מרד בר-כוכבא (132-135 לסה"נ) עברו יותר מחמישים שנה. מרד בר-כוכבא לא זכה לתיאור היסטורי כמו מרד החורבן ושחזורו עדיין נמצא בעיצומו. התגליות הארכיאולוגיות ממשיכות להצטבר. שני המחברים, אשל ועמית, ואף כמה מכותבי הנספחים, לקחו חלק אישי בגילוי 'מערות המפלט', שהתגלה בהן. חומר ארכיאולוגי רב-ערך של מורדי בר-כוכבא.

המחקר הישראלי במערות מדבר יהודה החל בשנת 1953. באותה עת היו ידועות לחוקרים רק אחת-עשרה מערות וחמש-עשרה איגרות השייכות למרד בר-כוכבא. למן אותו הזמן נקלטו בספרות המקצועית המונח מערות המפלט והיה למינוח טכני מקובל למערות טבעיות שאליהן נמלטו פליטי מרד בר-כוכבא. אל המונח 'מערות המפלט' נוספו לאחר מכן 'מערכות המסתור' – מחילות תת-קרקעיות שנחצבו בידי אדם. הן נתגלו מתחת לעשרות יישובים, מצפון הנגב ועד דרום-מערב השומרון. מערכות אלה תוארו בספרם של עמוס קלונר ויגאל טפר, שפורסם בשנת 1987.¹ לאחר שנת 1967 נתגלו עוד מערות מפלט, וכיום ידועות עשרים ושבע מערות, הפוזרות ממדבר שומרון בצפון ועד מורדות הרי חברון בדרום (עמ' 14).

בספרם של חנן אשל ודוד עמית נעשה ניסיון לסכם את החומר הידוע על מערות המפלט שנתגלו במדבר יהודה, מצפון לירושלים ובכתף יריחו. שני המחברים, יחד עם עוד עשרה חוקרים, שתרמו לקובץ איש איש בתחום התמחותו, דנים בממצאים השונים – תעודות, כלי חרס, כלי זכוכית, מטבעות, שרידי מזון, אריגים וכתובות על קנקנים.

החיבור נפתח בתולדות המחקר ובסקירת הממצא במערות המפלט. בסקירה עדכנית זו של הממצא במערות שנתגלו במדבר יהודה מנתחים המחברים את הממצאים ומתארים אותם. הפרק מתאר את המערות שנתגלו בוואדי מורבעאת, בעין גדי, בנחל חבר, בנחל משמר, בנחל צאלים, בנחל הרדוף, בנחל תקוע ובנווה זוהר. בפרקים הבאים מתוארות המערות שמצפון לירושלים – ואדי דליה, מכון ומכמש. פרק מיוחד מוקדש למערות 'כתף יריחו', שנתגלו בהן בשנים האחרונות ממצאים מגוונים, ובכלל זה תעודות כלכליות רבות. המחברים חקרו את המערות בשנים 1986 ו-1993. מרדכי כסלו וענת הרטמן כותבים על שרידי מזונם של אנשי מערות 'כתף יריחו'. במערות נמצאו חיטה, כוסמת, שעורה, אבטיח הפקועה, אבטיח מצוי, פול ופשתה תרבותית. מבין הפירות הצליחו החוקרים לזהות זית, תמר, רימון, חרוב ואגוז המלך (עמ' 163). כאשר נתמעט מזונם של הנצורים הם החלו לאסוף פירות בר מן הסביבה. לפי מועד הבשלת הפירות מניחים החוקרים, שהמורדים שהו במערות עד חודש אוקטובר 135 לסה"נ. אביגיל שפר דנה בממצא האריגים ממערות 'כתף יריחו', ומסקנתה היא שהמורדים הקפידו על דיני שעטנו.

בממצא הנומיסמטי המגוון דנים חנן אשל ובוועז זיסו, שותפו למחקר ב'מערות המפלט'. חוקרי המטבעות יודעים על אלפים סלעים וארבעת אלפים דינרים של בר-כוכבא, אך מתוכם רק מטבעות

1 ע' קלונר וי' טפר, מערות המסתור בשפלת יהודה, תל-אביב 1987.

בודדים נמצאו בחפירה מסודרת. יתר המטבעות נחשפו בחפירות שוד, הנמשכות עד ימינו. לאחרונה פרסם חנן אשל דינר מימי ברכוכבא שנתגלה באיזור חורבת כרמל שבהר חברון.² על סמך הממצא הנומיסמטי סבור אשל, שאיליה קפיטולינה הרומית נוסדה בשנת 130 לסה"נ, בעת ביקור הוריינוס בארץ ישראל, והיתה אחת הסיבות לפרוץ המרד. לדעתו המורדים לא כבשו את ירושלים, כסברת כמה מן החוקרים (עמ' 235-238).

את מערות המפלט ומערכות המסתור הכינו המורדים ערב המרד ובמהלכו. הם אגרו בהן מוצרי מזון ומים מבעוד מועד. במערות המפלט נתגלו כלי בית יקרים, מזון ויין משובח (עמ' 163, 208). ממצאים אלה מלמדים שהסתתרו בהן אנשים אמידים, אולי המשפחות של מפקדי המרד ושל אנשי מינהל בכירים של ברכוכבא.

מן העדויות הארכיאולוגיות עולה, שהצבא הרומי עשה מאמצים ניכרים כדי לדכא ולהשמיד את הנמלטים: בניית מערכות מצור מעל פתחי המערות, מניעת מזון ומים מן הנצורים, ואף החדרת עשן לפתחי המערות (עמ' 17). לדעת המחברים, מחצית המסתתרים במערות חוסלו והיתר נותרו בחיים. בחמש מערות נמצאו שלדים של הנצורים ומקצתם נחקרו מבחינה אנתרופולוגית (עמ' 221-224). מבדיקת השלדים עולה, שאל מערות המפלט נמלטו משפחות שלמות, כולל נשים וילדים. לא נמצאו שלדי תינוקות, ודוד עמית לומד מכך שבזמן המרד צומצמה הילודה מאוד. הצבא הרומי ביהודה המשיך להחזיק חילות מצב באיזור מערות המפלט עד שלהי המאה הב' לסה"נ, כפי שניתן ללמוד מחותם עץ של קנטוריון בשם גרגיליוס מהליגיון העשירי שנמצא במערות שבואדי מורבעאת (עמ' 17-18). לאחרונה פרסם יהודה גוברין כתובת הנצחה ביוונית מאיזור באר-שבע. נזכר בה חייל – אולי פרש – מן היחידות שסופחו לליגיון העשירי פרטנסיס והשתתפו בדיכוי מרד ברכוכבא, ולאחר מכן נותרו בצפון הנגב כחילות מצב רומיים.³

המסר העולה מספרם של אשל ועמית הוא שיש להמשיך ולחפש במערות השונות, ואין להניח שלא שרדו עוד ממצאים בשטח. העובדה שבמערות 'כתף ירחו' נמצאו בשנים האחרונות תעודות כתובות צריכה לשמש תמרץ להמשך החיפושים בשטח. כתובות חדשות אלה פורסמו בידי האפיגרפית אסתר אשל (עמ' 205-209).

ברוך ספראי, ארכיאולוג חובב שהשתתף במשלחות הראשונות במערות מדבר יהודה, טוען מזה שנים שמטמונים רבים עדיין מצויים במערות מדבר יהודה, תחת מפולות סלע ובחללים נסתרים. יש להטות אוזן קשבת לארכיאולוגים שעבדו בשטח, הממליצים להמשיך ולחקור בנבכי המערות. השוד הנרחב של ממצאים ארכיאולוגיים המתבצע בהרי חברון ובשפלת יהודה מוכיח גם הוא שעוד יש מה לגלות בשטח, ועל מוסדות המחקר הישראליים ליוזם מפעלי סקר וחפירה חדשים.

הגהה נמרצת היתה מיטיבה עם הספר, שכן נפלו בו שגיאות כתיב לא מעטות. ניתן לתקן זאת במהדורה הבאה, שוודאי תראה אור בעתיד. בספרם של אשל ועמית יש תרומה חשובה לכל המתעניינים במרד ברכוכבא ובממצא הארכיאולוגי המגוון מימי המרד.

שמעון דר

2 ח' אשל, 'דינר ברכוכבא מדרום הר חברון, מחקרי יהודה ושומרון, ט, בעריכת י' אשל, אריאל 2000, עמ' 129-133.

3 י' גוברין, 'כתובת הנצחה של חייל מן הלגיון העשירי מהנגב הצפוני', שם, עמ' 121-128.